

ЄВРОРЕГІОНИ В СИСТЕМІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

ГОРДІЄНКО В. П.

кандидат економічних наук

БОНДАРЕНКО А. Ф.

кандидат технічних наук

МАРТИНЕНКО В. О.

кандидат наук з державного управління

Суми

Інтеграційні процеси в Європі зумовлюють для України особливу актуальність питань вибору дієвих форм європейського співробітництва у формі транскордонної співпраці. Сучасна євро регіональна співпраця виступає одним із головних інструментів механізму реалізації регіональної економічної політики, що позитивно впливає на розвиток прикордонних територій і держави в цілому.

Проблемам розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва значна увага приділяється у роботах таких вітчизняних вчених, як: В. Андрійчук, П. Беленький, О. Гарасюк, М. Долишній, Н. Мікула, В. Пила, А. Філіпенко, О. Чмир та інших. Результати їх досліджень охоплюють широке коло питань зазначеної проблеми. У той же час недостатньо досліджені питання науково-методичного забезпечення створення євро регіонів та стимулювання їх розвитку.

Метою статті є наукове обґрунтування напрямків ефективного розвитку прикордонних територій на основі впровадження євро регіонів в умовах інтеграційних процесів.

Сучасний розвиток України неможливий без участі у європейських інтеграційних процесах, які відіграють важливе значення у демократизації політичної системи, модернізації економіки, подоланні технологічної відсталості, залученні іноземних інвестицій і новітніх технологій, створенні нових робочих місць, підвищенні конкурентоспроможності продукції вітчизняного товаровиробника, виходу на нові світові ринки та забезпеченні економічного і соціального прогресу. Об'єднана Європа сьогодні демонструє здатність оперативного вирішувати економічні, соціальні, екологічні та політичні проблеми.

Україна має значні конкурентні переваги у світогосподарській системі й при їх ефективному використанні може брати участь у глобальних інтеграційних процесах. Унікальний природно-ресурсний потенціал України може відігравати важливу роль у розвитку світової економіки. У державному кадастрі на початок 2009 року налічувалось 8658 родовищ 97-ми видів корисних копалин [2]. За обсягами запасів вугілля, залізних, марганцевих і титаноцирконієвих руд, графіту, каоліну, калійних солей, сірки, вогнетривких глин Україна належить до однієї з провідних країн світу. Міжнародне еко-

номічне та соціальне значення має рекреаційний комплекс у складі Азово-Чорноморського, Карпатського та Поліського підкомплексів. Унікальні агрокліматичні та земельні ресурси можуть мати велике значення у формуванні світогосподарських зв'язків, адже за оцінками різних науковців на території України сконцентровано від 6,7 до 12 відсотків світових чорноземів. У свою чергу природні ресурси та умови доповнюються наявним виробничим, трудовим та науково-технічним потенціалами.

В умовах глобалізації важливим фактором розвитку продуктивних сил є геополітичне та економіко-географічне положення держави. У цьому відношенні Україна має конкурентні переваги, а саме: вигідне географічне розташування, спільні кордони з ЄС, Росією, наближеність до основних ринків збуту продукції, транзитні транспортні шляхи тощо. Проте сучасний аналіз регіонального розвитку України свідчить про наявність негативних тенденцій, зокрема поглиблення міжрегіональних суперечностей, зростання диспропорцій та загострення економічних і соціальних проблем. Зважаючи на наявні переваги України як потужної європейської держави, перспективним напрямком є включення її до участі у транскордонній співпраці. Саме розвиток міжрегіонального і прикордонного співробітництва є сучасною світовою тенденцією та об'єктивною необхідністю, спрямованою на покращення стану депресивних територій, вирівнювання рівнів розвитку різних регіонів та забезпечення їх конкурентоспроможності.

Сучасною економічною наукою транскордонні території розглядаються як потенційні «полюси зростання», що мають перспективи й умови для інтенсивного розвитку. На практиці це підтверджується здійсненням ринкових реформ в Україні, у результаті яких національна економіка стає більш відкритою завдяки активізації зовнішньоекономічних зв'язків з іншими державами. За цих умов прикордонні території сусідніх держав стають своєрідними анклавами, де реалізуються спільні інвестиційні проекти за різними напрямками діяльності.

Відповідно до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями «транскордонне співробітництво» означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних Сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних громад, визначеної внутрішнім законодавством [1]. Транскордонні зв'язки виникають у сфері політики, економіки, охорони навколишнього природного середовища, культури, демографічного регулювання тощо.

Сучасна транскордонна співпраця держав, що мають спільний кордон більш повно проявляється у створенні євро регіонів. Законом України «Про транскордонне співробітництво» [5] євро регіоном визначено організаційну форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

Україна володіє необхідним потенціалом для євро регіональної співпраці, адже має сухопутні кордони із сімома державами. Із 27 регіонів України 19 є прикордонними. На території таких прикордонних областей, як Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Луганська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернівецька, Чернігівська створено вісім євро регіонів – «Буг», «Верхній Прут», «Дніпро», «Карпатський», «Нижній Дунай», «Слобожанщина», «Донбас» та «Ярославна» [4]. Ведеться робота зі створення євро регіону «Сян» за участю прикордонних українських областей та польських воєводств, основною метою якого є адаптація України до економічних умов і соціальних стандартів Європейського Союзу. Перспективним напрямком у реалізації європейської регіональної політики є Чорноморський регіон України, який динамічно розвивається, має значні перспективи у використанні транзитного та енергоресурсного потенціалу. За ініціативою Євросоюзу планується створення євро регіону «Причорномор'я», за зразком євро регіону «Адріатика», до якого увійде Одеська область. На жаль, євро регіони, створені за участю України, не стали полюсами прискорення економічного розвитку і на сучасному етапі залишаються декларативними утвореннями. Для того, щоб вони стали дієвими структурами у механізмі реалізації регіональної економічної політики необхідно розвинути концептуальні засади їх розвитку з використанням досвіду євро інтеграції розвинених держав.

Європейські країни мають значний досвід у створенні євро регіонів, у яких процес інтегрування національних економік розпочався ще в середині ХХ століття, започаткувавши нову концепцію континенту «Європи регіонів». Відповідно до зазначеної концепції ідея створення євро регіонів полягає у перетворенні кордонів держав з ліній поділу на інституцію міжнаціонального єднання. У країнах Західної, Центральної та Східної Європи створено понад 150 євро регіонів [3], в межах яких стабільно розвивається транскордонна та міжтериторіальна співпраця. У кожному євро регіоні створюються інформаційні центри, агенції регіонального розвитку, що сприяє отриманню фінансової допомоги для транскордонних проектів. Законодавчою базою створення та функціонування євро регіонів є договори, укладені міжнародними організаціями, Радою Європи, Асоціацією Прикордонних Регіонів, зокрема: Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (1980 р.); Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів (1981 р.); Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.); Європейська хартія регіонального самоврядування (1997 р.).

Транскордонне співробітництво активно підтримується Європейським Союзом для досягнення таких стратегічних цілей, як можливість відкриття нових ринків збуту продукції, забезпечення безпеки та політичної стабільності в Європі, підвищення рівня розвитку відсталих регіонів, прискорений розвиток національних економік у постсоціалістичних країнах тощо. Вагоме значення у євро регіональній співпраці відіграє фінансова підтримка Європейського Союзу шляхом використання ряду ініціатив, програм і проектів, таких як: INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE Credo, MEDA, CARDS, LACE. Кожна програма має затверджений бюджет за різними напрямками прикордонного співробітництва, такими як: співробітництво у розвитку енергетичних мереж, комунікаційної і транспортної систем, регіональному і територіальному плануванні тощо.

Зокрема Євросоюзом фінансово підтримується міжнародне співробітництво близько вісімдесяти програм в рамках ініціативи Спільноти INTERREG, що склали: у період 1994 – 1999 рр. – 2 млрд 400 млн євро; 2000 – 2006 – 5 млрд євро; на період 2007 – 2013 рр. планується витратити 7 млрд 750 млн євро [7]. У 90-х роках минулого століття Європейський Союз розпочав транскордонне співробітництво з країнами Центральної і Східної Європи (Албанією, Болгарією, Чехією, Естонією, Литвою, Литвою, Польщею, Словаччиною), що передбачало його фінансування з ресурсів PHARE. Успішно діє програма транскордонного співробітництва TACIS CBC, яка спрямована на створення можливостей для місцевих і регіональних структур прикордонних регіонів Росії, України, Білорусі та Молдови у захисті навколишнього середовища, розвитку транспортної інфраструктури, боротьби з організованою злочинністю тощо. Зазвичай інституції Євросоюзу більшу увагу приділяють фінансуванню прикордонної співпраці країн-членів ЄС або країн, які є кандидатами у членство. Варто підкреслити, що в 2011 році стартує проект Словаччини, спрямований на європейську інтеграцію України, у рамках якого грошові кошти Європейського Союзу надаватимуться для регіонального розвитку країни, яка не є членом ЄС.

Важливим інструментом фінансово-економічної підтримки транскордонного співробітництва на сучасному етапі поглиблення європейської інтеграції є комплекс важелів нової Європейської Політики Сусідства (ЄПС – ENP) ЄС. Відповідно до ЄПС, починаючи з 2007 року розпочався новий бюджетний цикл Європейського Союзу розрахований на 2007 – 2013 роки. Європейська Комісія змінила підходи до надання фінансової й технічної допомоги країнам-сусідам ЄС. Для України, зокрема, це означає, що замість попередньої програми TACIS вона отримуватиме від ЄС допомогу в рамках Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства (ЄІСП – ENPI), який сприятиме спрощенню процесу отримання фінансової підтримки [6].

Достатнє фінансування програм розвитку євро регіонів дозволяє оперативні вирішувати проблеми підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій, створення і розбудови транспортної і комунікаційної інфраструктури, охорони навколишнього природного

середовища, ліквідації наслідків техногенних катастроф і стихійних лих, співробітництво у сфері економіки, освіти, охорони здоров'я, спорту, культури тощо.

Запорукою успішного функціонування єврорегіонів у Західній Європі є чітке визначення конкретної мети транскордонної співпраці. Так, для обслуговування прикордонних областей Франції, Німеччини та Швейцарії було побудоване міжнародне летовище. Єврорегіональна співпраця дозволила покращити економічну ситуацію у прикордонних регіонах Франції, Бельгії і Люксембурга після встановлених обмежень виробництва сталі на металургійних підприємствах. Транскордонне співробітництво Іспанії і Португалії було спрямоване на покращення розвитку сільських територій, де обсяг ВВП на душу населення був нижчим на 44 – 72% від середнього показника. Головною метою єврорегіону за участю Франції та Іспанії була побудова тунелю, який мав об'єднати обидві країни.

Цілі єврорегіонів за участю України є більш загальними, основні з яких такі: розвиток дружніх і партнерських відносин; стимулювання економічного і соціального розвитку регіонів; покращення стану навколишнього природного середовища; ліквідація наслідків стихійних лих тощо. Відповідно ці єврорегіони відчутних результатів ще не принесли. В їх межах не реалізовано жодного великомасштабного проекту. Крім того, стримуючими факторами у єврорегіональній співпраці є:

- ✦ істотні відмінності у митному і податковому законодавстві сусідніх держав;
- ✦ відсутність єдиної науково обґрунтованої концепції єврорегіональної співпраці;
- ✦ обмеженість бачення стратегічних перспектив розвитку єврорегіонів з боку центральних та місцевих органів влади;
- ✦ суттєва різниця у рівні розвитку країн-учасниць єврорегіону;
- ✦ різний рівень розвитку прикордонної інфраструктури;
- ✦ низький рівень залучення українських організацій для реалізації стратегічних цілей єврорегіону;
- ✦ відсутність фінансових ресурсів та неузгодженість у визначенні механізмів фінансування транскордонних програм і проектів;
- ✦ відсутність чіткого розподілу функцій між органами управління транскордонною співпрацею;
- ✦ відсутність навичок спільного планування розвитку єврорегіонів.

Враховуючи вищесказане, можна визначити такі основні завдання подальшого розвитку єврорегіонів:

- ✦ здійснення заходів для поступового усунення адміністративних та правових перешкод, що стримують транскордонну співпрацю;
- ✦ приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних норм та розробка законопроектів, які мають регламентувати діяльність органів управління єврорегіоном;
- ✦ розробка комплексних державних програм єврорегіональної співпраці та їх належне фінансування.

Важливим завданням також є визначення критеріїв оцінки конкурентоспроможності єврорегіонів, створених за участю України. Відсутність транскордонної статистики не дозволяє показати рівень їх розвитку. З метою отримання об'єктивних даних про ефективність функціонування єврорегіонів необхідним є використання інформації про економічні результати діяльності суб'єктів господарювання, реалізацію запланованих великомасштабних проектів, створення спільних підприємств та нових робочих місць, рівень безробіття, загальну кількість переходів через кордон, умови проживання національних меншин, відсутність або наявність етнічних конфліктів. Зазначена інформація дозволить провести глибокий аналіз розвитку єврорегіонів, визначити їх конкурентоспроможність, що сприятиме прогнозуванню тенденцій і напрямків подальшої транскордонної співпраці.

Необхідною стратегією у транскордонному співробітництві є впровадження кластерної політики розвитку, яка сприятиме підвищенню конкурентоспроможності єврорегіонів. Реалізація кластерного підходу в рамках прикордонного співробітництва дозволить вирішити ряд завдань, а саме: покращення інвестиційного клімату, прискорення подолання негативних тенденцій у зовнішній торгівлі, посилення процесів територіального поділу праці, підвищення інноваційної активності підприємств тощо. Для впровадження такої моделі виробництва необхідно, щоб єврорегіон взяв на себе роль «центру», через який здійснюється обмін інформацією, координація заходів співробітництва між учасниками транскордонного кластеру. Необхідно також створити відповідну структуру в органах обласної державної адміністрації, яка б займалась виключно цими питаннями. Завдяки цьому єврорегіон стане важливим інструментом механізму реалізації регіональної економічної політики, що позитивно вплине на розвиток прикордонних територій і держави в цілому.

ВИСНОВКИ

Розвиток міжрегіонального і прикордонного співробітництва є сучасною світовою тенденцією та об'єктивною необхідністю, спрямованою на покращення стану депресивних територій, вирівнювання рівнів розвитку різних регіонів та забезпечення їх конкурентоспроможності. У той же час єврорегіони, створені за участю України, не стали полюсами прискорення економічного розвитку і на сучасному етапі залишаються декларативними утвореннями. Основними завданнями подальшого розвитку єврорегіонів є: здійснення заходів для поступового усунення адміністративних та правових перешкод, що стримують транскордонну співпрацю; розробка комплексних державних програм єврорегіональної співпраці та їх належне фінансування; визначення критеріїв оцінки конкурентоспроможності єврорегіонів; впровадження кластерної політики розвитку. Вирішення зазначених завдань у комплексі дозволить покращити інвестиційну та інноваційну привабливість території, прискорити подолання негативних тенденцій у зовнішній торгівлі, посилити процеси територіального поділу праці, знизити вартість виготовленої продукції та підвищити соціальні стандарти якості життя населення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 21.05.80 р. [Електронний ресурс]. – Мадрид. – Режим доступу. – <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища у 2008 році [Електронний ресурс] / Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. – К., 2008. – 393 с. – Режим доступу. – <http://www.menr.gov.ua/>.

3. Пила В. І., Чмир О. С., Гарасюк О. А., Терещенко Т. В. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво. – Хмельницький, 2006. – С. 15.

4. Про затвердження державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011 – 2015 роки

[Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.12.2010 р. №1088. – Режим доступу. – <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс]: Закон України від 24.06.2004 №1861-IV. – Режим доступу. – <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

6. Чепеленко А. М. Транскордонне співробітництво в процесі європейської інтеграції України [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2011. – № 2. – Режим доступу. – <http://www.economy.nayka.com>.

7. Ястшембська В. Роль євро регіонів і транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/.pdf